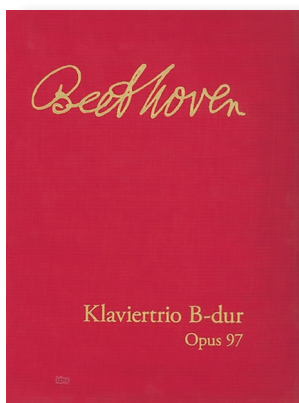

STUDIA
CHOPINOWSKIE

1/2021 (7)

RECENZJE

MAŁGORZATA GRAJTER

Ludwig van Beethoven

*Klaviertrio B-dur Opus 97 „Erzherzog” – Trio.
3. und 4. Satz [Trio fortepianowe „Arcyksiążę”
op. 97, cz. III i IV].*

Wydanie faksymilowe na podstawie autografu ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, G. Henle Verlag, przedmowa: Julia Ronge, słowo wstępne: Mitsuko Uchida, Monachium, HN 3230, 2020. Oprawa twarda, 94 (56+38) s. ISMN: 9790201832302. Przybliżona cena: 156 €

Międzynarodowe obchody jubileuszu 250-lecia urodzin Ludwiga van Beethovena upłynęły w dużej mierze pod znakiem pandemicznych ograniczeń: spora część spośród zaplanowanych i długo wyczekiwanych wydarzeń artystycznych i naukowych została odwołana lub przeniesiona na późniejszy termin. Te zaś, które szczęśliwie doszły do skutku, przybrały znacznie skromniejszą formę, odbywając się najczęściej zdalnie, bez publiczności lub z jej bardzo ograniczonym udziałem – wliczając w to rodzimy Wielkanocny Festiwal im. Ludwiga van Beethovena w Warszawie i towarzyszące mu Międzynarodowe Sympozjum Beethovenowskie. Tym bardziej więc warto skupić uwagę na tych działaniach upamiętniających postać Beethovena, które zostały utrwalone w materialnej formie i pozostaną z nami na dłużej

– w szczególności nagraniach płytowych, a także wydawnictwach książkowych i nutowych.

Do szczególnie wartych odnotowania nowości wydawniczych przygotowanych z okazji jubileuszowego roku Beethovena należy faksymilowa edycja rękopisu *Trio fortepianowego* op. 97 „Arcyksiążę”, opublikowana przez wydawnictwo Henle, od lat specjalizujące się w wydaniach urtextowych dzieł kompozytora. Jest to trzecia z kolei publikacja rękopisu wiedeńskiego klasyka ze strony monachijskiego wydawcy i niewątpliwie najbardziej okazała – wcześniej ukazały się edycje *Sonaty fortepianowej A-dur* op. 101 (HN 3211, 1998) i *Kwartetu smyczkowego a-moll* op. 132 (HN 3222, 2011). Szczególną trudność, z jaką tym razem przyszło się zmierzyć edytorom, stanowi fakt, że rękopis *Tria* skreślony ręką Beethovena zachował się w dwóch oddzielnych szkicownikach o różnym formacie i orientacji papieru, najprawdopodobniej też pochodzących z różnych lat. Optymalnym rozwiązaniem okazało się wydanie dzieła w postaci dwóch odrębnych, sztywno oprawionych zeszytów oryginalnej wielkości, które zamknięto w efektownym etui w kolorze czerwonego wina, zdobionym tłoczonymi na złoto literami.

To unikatowe wydanie ostatniego i największego – zarówno pod względem rozmachu, jak i ekspresji – spośród triów Beethovena poprzedza przedmowa wybitnej japońskiej pianistki Mitsuko Uchidy, która także wspomogła realizację projektu znaczącą darowizną. Jak zaznacza bowiem artystka, „interpretacja arcydzieł wymaga wielkiej odpowiedzialności”, ona sama zaś nieustannie szuka inspiracji w autografach i wydaniach faksymilowych. Bardzo istotną część publikacji stanowi komentarz autorstwa niemieckiej muzykolog Julii Ronge, kuratorki Archiwum Beethovena w Bonn, edytorki i wybitnej znawczyni rękopisów kompozytora. Spod pióra badaczki otrzymujemy rzetelny pod względem merytorycznym tekst dostępny w dwóch językach: niemieckim i angielskim. Zawiera on nie

tylko informacje o samej genezie utworu, ale także historię nie zawsze łatwych relacji Beethovena z adresatem dzieła – arcyksięciem Rudolfem Habsburgiem. Ponadto autorka wtajemnicza czytelnika w dzieje samego manuskryptu, które prowadzą od pierwszego wydawcy, Sigmunda Antona Steinera, poprzez rodzinę Mendelssohnów do Preußische Staatsbibliothek w Berlinie, a stamtąd – w latach powojennych – do Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, gdzie rękopis przechowywany jest obecnie.

Jak zastrzega wydawca, w procesie reprodukcji z przyczyn konserwatorskich niemożliwe było usunięcie szycia oryginału, co może chwilami negatywnie rzutować na kalibrację przodu i tyłu strony (recto-verso) oraz skutkować drobnymi przesunięciami. Nie wpływa to jednak zasadniczo na komfort korzystania z publikacji – tekst nutowy poszczególnych stron jest dobrze widoczny. Reprodukowany materiał nie daje niestety możliwości identyfikacji znaków wodnych – detale te, niejednokrotnie kluczowe w krytyce źródeł, szczególnie w procesie datowania, pozostają zauważalne jedynie w oryginale. W tym sensie wydanie faksymilowe z naukowego punktu widzenia nigdy nie zastąpi manuskryptu, mogąc jedynie przybliżyć jego zawartość. Jednakże owe niemożliwe do usunięcia mankamenty w pewnym stopniu rekompensuje bardzo szczegółowy opis źródeł w komentarzu krytycznym. Łatwiej wówczas czytelnikowi zauważyć na przykład drobne różnice w odcieniu i jakości papieru, który został użyty przez kompozytora.

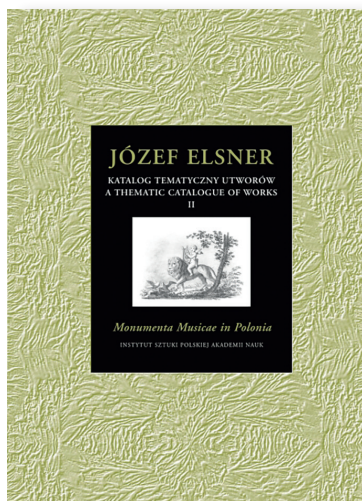
Mimo tych drobnych niedogodności publikacja w ogromnej mierze spełnia oczekiwania, przede wszystkim dając czytelnikowi interesujący wgląd w proces twórczy Beethovena i jego sposób pracy nad utworem; nie mamy wszak najprawdopodobniej do czynienia z ostatecznym czystopisem, który służył wydawcy jako matryca do sztychowania nut, ale z wersją dzieła zawierającą dość liczne poprawki. Często stosowaną przez kompozytora praktyką jest na przykład

pozostawianie wolnych pięciolinii między systemami (tzw. *cue staves*) i niekiedy wykonywanie ich na wprowadzanie korekt do odnośnego fragmentu zapisanego powyżej. Z takim sposobem korygowania zapisu możemy spotkać się zwłaszcza w dość intensywnie przez Beethovena redagowanej części III (takty 95–107). W tym samym miejscu zaobserwować można także skrót „vi=de”, używany przez kompozytora dla zachowania ciągłości zapisu poprzez wskazanie miejsca zastąpienia danego odcinka innym. Elementem, który nieodmiennie zwraca uwagę, wielokrotnie powodując dezorientację zwłaszcza u początkujących badaczy, jest notacja kluczy – u Beethovena są one umieszczane zazwyczaj tylko na początku utworu bądź w sytuacji zmiany tonacji.

Niewątpliwym atutem wydawnictwa jest wysokiej jakości kolorowy druk, pozwalający na odzwierciedlenie różnych narzędzi używanych podczas zapisu i korekty – w rękopisach Beethovena obok czarnego atramentu występuje także często ołówki i czerwona kredka, używane w celach korektorskich przez niego samego, a nierzadko też przez inne osoby.

Jubileuszowa propozycja wydawnictwa Henle skierowana jest przede wszystkim do wąskiego grona koneserów i specjalistów: kolekcjonerów, bibliofilów, paleografów muzycznych. Dobra jakość papieru i gustowna oprawa niewątpliwie zapewnią im estetyczną przyjemność korzystania z edycji. Możliwe, że publikacja zainspiruje także niektórych wykonawców, choć ma ona walory przede wszystkim poznawcze i raczej trudno sobie wyobrazić wykonywanie *Tria* bezpośrednio z Beethovenowskiego zapisu – nie zawsze dość klarownego. Wreszcie edycja ta może okazać się wartościową pozycją dla ośrodków akademickich, w szczególności zaś dla muzykologów i studentów muzykologii – także jako materiał dydaktyczny. Wydaje się bowiem, że w Polsce badania nad twórczością Beethovena noszą od lat piętno niedostępnych lub, co gorsza, zbyt technicznych – i to pomimo, że

Biblioteka Jagiellońska wciąż pozostaje ważnym kierunkiem podróży wielu zagranicznych autorów w celu zdobycia materiałów do badań i publikacji. Można więc żywić nadzieję, że wydanie faksymilowe *Tria forte-pianowego B-dur* op. 97 na podstawie rękopisu z polskiej biblioteki będzie także na rodzimym gruncie impulsem do sięgnięcia do oryginalnego manuskryptu, pomoże oswoić rękopisy Beethovena, a w dalszej perspektywie – wywoła głębszą refleksję nad stanem polskiej beethovenologii. Mając wszak na swoim terytorium dostęp do tak pokaznego zasobu Beethovenowskich cymeliów, jakim poszczycić się może Biblioteka Jagiellońska, Polska ma wszelkie dane po temu, by stać się jednym z najważniejszych ośrodków badań nad twórczością Beethovena w Europie i na świecie. Jest to rzadki przywilej i wielki potencjał, który szkoda byłoby zaprzepaścić.

ALINA ŻÓRAWSKA-WITKOWSKA

Józef Elsner

Katalog tematyczny utworów/

A Thematic Catalogue of Works, tom II/

Volume II: Utwory świeckie/ Secular Music

przygotował/ Prepared by Jakub Chachulski,
w serii „Monumenta Musicae in Polonia”,
seria/ Series E „Opera Selecta”,
redaktor naczelny/ Chief Editor Barbara Przybyszewska-
Jarmińska, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk,
Warszawa 2019.
Oprawa twarda, s. 333.
Wydanie polsko-angielskie
ISBN 9788365630926
Przybliżona cena: 120 zł
Publikacja sfinansowana w ramach programu Minister-
stwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodo-
wy Program Rozwoju Humanistyki”

Przygotowanie katalogu dzieł kompozytora tak płodnego i wszechstronnego, także w zakresie muzyki świeckiej, jak Józef Elsner to przedsięwzięcie zasługujące na szczególne uznanie, zwłaszcza że prezentowany tu tom jest dokonaniem jednego autora – Jakuba Chachulskiego. Redaktor naczelna serii Barbara Przybyszewska-Jarmińska składa też podziękowania innym osobom szczególnie pomocnym w zbieraniu materiałów źródłowych, rozproszonych w licznych zasobach bibliotecznych Polski, krajów europejskich i USA.